

Deník Referendum Domov

Squaty, právo na město a obecně sdílené statky

Arnošt Novák polemizuje s textem Jiřího Dolejše, který byl původně reakcí na Novákův text „Pražské squaty a pochybná role policie“. Jiří Dolejš se podle něho se squateri zásadně rozcházejí v tom, co je to sféra politiky.

Arnošt Novák

19.02.2014 08:45

<http://denikreferendum.cz/clanek/17466-squaty-pravo-na-mesto-a-obecne-sdilene-statky>

Zdá se, že se squaterským aktivitám, jakkoli zatím v Čechách marginálním, daří jedna z věcí, o které usilují. Zviditelnovat neviditelné – rozpory a nespravedlnosti současné kapitalistické společnosti; témata, o kterých se nemluví; názory, postoje a jednání, která se ještě nedávno zdála nemyslitelná.

Využil bych [reakce](#) Jiřího Dolejšiho na můj [článek](#) o pražských squatech, abych argumenty ve prospěch squaterů rozšířil a hlavně zasadil do kontextu kapitalistického města a možností odporu vůči jeho komodifikaci.

Mít nebo žít

Jiří Dolejš, ve svém článku, ale i v diskusi pod ním, trvá na „*nezpochybnitelném právu vlastníka rozhodovat o svém majetku a s jakou ekonomickou rozvahou tak činí*“. Nemohu se zbavit dojmu, že autor zcela neporozuměl, anebo nechce porozumět, rozlišení mezi soukromým vlastnictvím a osobním majetkem. Přičemž toto rozlišení je pro debatu o squattingu, spekulacích a kapitalismu jako takovém, zcela zásadní.

Jak už jsem psal, je to východisko squaterské argumentace rozlišující mezi tím, co je legální a co legitimní, ale v současné hegemonii neoliberálního myšlení, je asi potřeba to argumentovat znova a znova. Opakování tu tak není jen matkou moudrosti, jak se říká, ale i vzpourou proti jednorozměrnému neoliberálnímu myšlení.

Takže ještě jednou: Soukromé vlastnictví (*private property*) se zakládá na monopolizaci určitých předmětů a privilegií, za účelem kontroly a vykořisťování ostatních, je chráněné státem a zakládá se na vlastnickém právu, na právu mít, které vylučuje. Soukromý vlastník je suverénním pánem nad svým majetkem, pozemky, výrobními prostředky či v případě squattingu především budovami, které vlastní, ale nic z toho nemusí vůbec užívat.

Pro soukromé vlastnictví je charakteristické především to, že někdo jiný jej vlastní a jiný za pronájem či poplatek užívá. Vlastník tak má moc nad uživatelem, který mu generuje nadhodnotu. Soukromé vlastnictví je podstatou kapitalistického společenského uspořádání, je výsledkem minulých, nakupených nerovností ve společnosti, které dál samo upevňuje.

Zjednodušeně řečeno: na jedné straně jsou ti, kdo vlastní a kontrolují (výrobní prostředky, nemovitosti či pozemky), a na straně druhé ti, kdo je používají, ale nejsou jejich vlastníky, a jsou tak nuceni prodávat svoji pracovní sílu, pronajímat si nemovitosti, splácet hypotéky,

prodávat se, zadlužovat..., v každém případě ale produkovat zisk pro ty, kdo kontrolují soukromé vlastnictví.

Oproti tomu osobní majetek (*possession*) je vlastnictví, které se nevyužívá k vykořisťování ostatních, ale zakládá se na užívacím právu. Takže například dům, ve kterém žiji, je mým osobním majetkem, ale v momentě, kdy ho začnu se ziskem pronajímat, stává se soukromým vlastnictvím.

V momentě, kdy skupuji nemovitosti v centru Prahy, vystrnadím z nich nájemníky a přeměňuji na hotely, kanceláře, bordely, herny, parkoviště anebo je nechávám prázdné (protože je v tom prostě uložený kapitál, který neztrácí na inflaci a koneckonců je to moje vlastnictví), tak v ten moment se z toho stává vlastnictví soukromé.

Podobně je tomu třeba s pilou, pokud ji používám k tomu, abych si nařezal dříví na zimu nebo vyrobil nábytek ze dřeva, je to můj osobní majetek. Ale v momentě, kdy za účelem svého zisku zaměstnám někoho jiného, aby mi to dříví nařezal a nábytek vyrobil, a já to pak prodal, stává se z té samé pily soukromý majetek.

Takže rozdíl mezi soukromým vlastnictvím upřednostňujícím směnnou hodnotu a zisk na straně jedné, a osobním vlastnictvím s hodnotou užitnou a potřebami a touhami na straně druhé je tu zcela zásadní.

Pokud nás Jiří Dolejš vyzývá „*abychom si nepletli pojmy - právo na bydlení není právo obsadit cizí nemovitost*“, je to především on, kdo nerozlišuje zásadní pojmy. Cizí nemovitost může mít různou podobu. Squateři svým jednáním zpochybňují soukromé vlastnictví, a aby poukázali na vnitřní rozpory kapitalismu, na jeho plýtvání a nespravedlnosti, které jsou mu vlastní, tak se „*vloupávají co cizích objektů*“ (slovy Dolejše) či obsazují nevyužívané objekty (slovy squaterů), které jejich majitel, nikoli uživatel, nechal prázdné.

Demonstrace na podporu zadržených při policejní razii ve squatu v Neklanově ulici. Foto Saša Uhlová, DR

Asi těžko by se našel případ, kdy squateři obsadili nemovitost, kterou někdo užíval. Tedy, aby někomu obsadili osobní majetek. Poslanec Dolejš to na první, vzdálený pohled asi nerozlišuje,

ale squateři nejednají zcela svévolně, bez pravidel. Cíle svého jednání pečlivě, v rámci dostupných informací, vybírají.

Prázdný dům na Pohořelci patřící miliardáři Radovanu Vítkoví, slouží jako prázdná schránka více než stovce firem. A dům v Neklanově ulici s posledním vzdorujícím nájemníkem, se kterým spekuluje italský realitní podnikatel Stefano Camnasia, to jsou dva příklady, kdy squateři zamířili na opravdu případné cíle.

Právo na město, ale opravdu jiné město

Je třeba si totiž také uvědomit, že města, s pozemky a nemovitostmi, které se v nich nacházejí, jsou do značné míry „uzavřené celky“, jejich prostor, a tudíž i budovy a pozemky jsou limitované zdroje. Život v kapitalistickém městě je tak hra s nulovým součtem. Zisky jedněch jsou ztrátami druhých.

Města jsou součástí globálního kapitalistického stroje na produkci zisku a akumulaci kapitálu. Ten již dávno nezhodnocujeme jen po dobu své námezdní práce, ale po celý svůj život v rámci [bio-kapitalismu](#), který většina z nás, po většinu života, prožívá ve městech. Uspořádání města není jen neutrálním souborem fyzických objektů, ale spíše prostorem, kde se zhmotňuje neoliberalní imperativ, který městský prostor mobilizuje jako arénu pro růst, akumulaci a tržní disciplínu.

To, jak je město uspořádané, zkrátka strukturálně nějaké jednání spíše umožňuje a oceňuje, zatímco jiné zase ztěžuje a trestá. V městech tak dochází k gentrifikaci, kdy noví obyvatelé s vyššími příjmy vytlačují původní obyvatele.

Nemusí to mít nutně formu fyzického násilí, zastrasování anebo nátlaku ve formě vypínání vody a elektřiny, jako v případě nájemníka z Neklanovy ulice, úplně stačí ekonomický tlak rostoucích cen nemovitostí, zvyšujících se nájmu a služeb v dané lokalitě. Trh alokuje místa těm, kteří si to mohou finančně dovolit, ostatní se buď přizpůsobí anebo musejí z místa, kde třeba po desetiletí žili, jako v případě domu na Pohořelci, odejít.

Zásadním problémem je tu sociální nespravedlnost, materializují se tu a dále reprodukují sociální nerovnosti. Města utváří úzká vrstva bohatých developerů, politiků a byznysmenů, jsou to města pro lidi, ale pro lidi především jakožto konzumenty. Dominuje tu směnná hodnota.

Přetváření měst pro lidi/konzumenty přináší zisky již při samotném přetváření (při výstavbě, přestavbě, renovacích), ale i následně při tom, jak město, takto přetvořené, používáme (podpora komerčního a konzumního jednání). Dominantní je tu logika směnné hodnoty.

Oproti tomuto přístupu města pro lidi, se staví koncept přetváření města lidmi. Sami obyvatelé města, kteří v něm žijí, mají mít právo rozhodovat a ovlivňovat prostor, v němž žijí, bez ohledu na jejich ekonomickou sílu. Velikost finančního konta by neměla určovat míru participace na rozhodování. Dominantní by tu měla být logika užité hodnoty. Lidé zkrátka mají právo na město. S tímto konceptem přišel v 60. letech francouzský sociolog Henri Lefebvre.

Právo na město, ale nemyslel legální právo. Pro něj kodifikovaná práva nebyla ničím přirozeným, ani Bohem jednou provždy daným. Práva byla vždy výsledkem politických bojů a konfliktů a jako taková předmětem dalších politických bojů, střetů a vyjednávání.

Právo na město tak pro Lefebvra není žádný „legální projekt“, nic co je jednou pro vždy zapsáno v zákoníku, ale je to spíše morální nárok, východisko pro iniciativy a ideje, je to výzva k oživení politického života, k samosprávě, k přímé participaci skrze přímou akci, která se bude snažit překonávat odcizující stát a kapitalismus.

Podle Lefebvra jde tak o právo na jiné než kapitalistické město, v němž se nemilosrdně prosazuje primát směnné hodnoty. V kapitalismu jde o to vše ve městě, počínaje prostorem a konče lidmi, zredukovat na ekonomickou hodnotu, na tržní komoditu, na které lze vydělat. A hlavní úlohu v tom hraje systém soukromého vlastnictví, skrze který pak dominantní soukromí vlastníci, zcela legálně (ale nikoli legitimně) rozhodují o městě.

V právu na město Lefebvre vidí možnost, jak si obyvatelé města mohou přivlastnit město a utvářet ho podle svých potřeb, přání a tužeb. Tím, že si nárokují právo na město, nárokují si právo na to, co je jejich, ve smyslu obecně sdílených statků. Je to uplatňování užívacího „práva“, protože prostor města je obecně sdílený statek, které je nespravedlivé privatizovat. Právo na město tak deklaruje: město patří těm, kdo v něm žijí.

Není to ale participace na veřejných slyšeních a panelech, pod taktovkou profesionálních politiků a developerů, ale je to živý, vzpurný zápas o město, které utvářejí jeho obyvatelé. O město, které bude spíše obecně sdíleným statkem s užitnou hodnotou, než komerční komoditou s privátním ziskem. Kvalita života ve městě tak závisí především na racionálním spravování sdílených statků a na ochotě ke kolektivním akcím a jednáním.

Právo na město tak může propojovat různé zdánlivě nesouvisející lokální konflikty. Co mají společného squateři z Neklanovy ulice, aktivisté bojující proti zdražování, či přímo bezplatnou dopravu, zahrádkáři z Libeňského ostrova, kteří se brání likvidaci, občané bojující proti zástavbě Vidoule, golfovému hřišti v Klánovicích či třeba proti zvyšování nájmu v Praze? Spojuje je právě uplatňování práva na město, které utvářejí lidi sami pro sebe a nikoli developeri, byznysmeni a politická elita pro lidi/konzumenty za účelem soukromých zisků.

Jen se tak trochu poprat?

Pokud tedy budeme chápat squatting jako součást práva na město, nikdy se nemůže stát „legálním projektem“, jak předpokládá Jiří Dolejš. Jeho síla spočívá ve dvou věcech. Za prvé v tom, že udržuje napětí mezi tím co je legální a legitimní.

Neustále upozorňují, že legální ochrana soukromého vlastnictví (a ještě jednou zdůrazňují soukromého vlastnictví) spekulantů, které má v současnosti, pro policii a soudy, a jak se zdá tak i pro komunistické poslance, vyšší prioritu, než je ochrana jiných práv, třeba na bydlení, či lidskou důstojnost, je výsledkem politických bojů a momentálních společenských konstelací.

Pro některé tento legální stav ale není legitimní a je to něco, co lze změnit. Druhá síla spočívá v tom, že má potenciál skrze politiku přímé akce aktivizovat a mobilizovat lidi, zapojovat je do politiky, do účasti na tom přetvářet město pro sebe, do kolektivního jednání. „*Pokud se nám něco nelíbí, tak pojďme a měňme to*“.

Poslanec Dolejš doporučuje: „*Squateři také nemohou jen se sférou politiky bojovat, ale také s ní jednat*“. Zásadně se tak s nimi rozchází v tom co je to sféra politiky. Pro Dolejše je to jenom ta institucionální sféra, jsou to nejspíš jenom politické strany, stát, úřady a samozřejmě poslanecká sněmovna.

Pro squatery je ale politickou sférou jakékoli veřejné jednání, které usiluje o změny stávajícího statu quo, jakékoli jednání, je to politika ulice, politika každodenního života, v němž se vyjadřuje právo na město. Ale právo na jiné než to kapitalistické město, kde stále více vládne téměř totalitní logika směny a zisku. Toto uplatňování práva na jiné, než kapitalistické město tak nutně vede ke konfliktům.

Znamená to, že se chtějí squateři „*rituálně poprat*“, či „*provokovat polici jen pro zábavu*“, jak tvrdí Dolejš? Ať již na Zlaté lodi v roce 1994, na Ladronce v roce 2000, na Miladě a na Albertově v roce 2009, znovu na Miladě v roce 2010, na Cibulce v roce 2011, na Pohořelci, ve Washingtonově ulici v roce 2013, v Neklanově ulici v roce 2014, tam všude to byla ale přeci policie, která přijela a začala militantně prosazovat ochranu soukromého vlastnictví.

A není snad většího paradoxu, že v řadě případů (Ladronka, Milada, Washingtonova ulice) se jednalo o státní či obecní majetek, s kterým ale politici nakládali spíše jako s vlastnictvím soukromým podle logiky zisku.

V současné společnosti máme svobodu slova. Můžeme spekulace svobodně kritizovat, třeba na internetu, a dokonce můžeme i svobodně zpochybňovat soukromé vlastnictví, třeba na Deníku Referendum. Ale to je tak všechno co můžeme. Pokud se pokusíme tuto svobodu převést v praktické jednání, tvrdě narazíme.

Dříve, než se skrze praktické jednání rozvine diskuse o spekulacích na Pohořelci či v Neklanově ulici, objeví se aktivní vymahatel legální ochrany soukromého vlastnictví a rázně utne veškerá jednání, která jsou předpokladem pro to stát se reálným, materiálním aktérem dění ve městě, a ne jen svobodným diskutérem. Pokud svobodu slova nedoprovází svoboda jednat, šíří se pocit bezmoci, který končí svobodou nadávat v hospodě.

To, co reálně potřebujeme, je svoboda (a odvahu) jednat, stát se materiálním aktérem dění. V české společnosti, kde nespokojenost lidí obvykle končí u petice odeslané poslancům, kteří nám doporučují „*ubrat na divokosti*“, je třeba pravý opak, být [vzpurní a divocí](#), protože jen to posiluje demokracii ve společnosti.

Sociolog Zygmunt Bauman v knize [Individualizovaná společnost](#) píše, že demokracie není instituce, nejsou to ani tak parlamenty, senáty, vlády, jako je to především antiinstitucionální síla, která se vzpouzí a vzdoruje snahám mocných zarazit změny, umlčovat a vylučovat z politického procesu, je to obhajoba práv všech proti snahám mocných prosazujících vládu menšiny, byť zvolené. „*Demokracie*“, píše Bauman, „*se posiluje neustálou a nepřetržitou kritikou institucí; demokracie je anarchistický rozvratný prvek uvnitř systému; v podstatě síla disentu a změny*“.

Takže až se před příštím squatem objeví Policie ČR a začne militantně prosazovat legální ochranu vlastnictví nějakého toho spekulantu, přijdu si zanotovat písničku, kterou [zpíval](#) Pete Seeger, protože někdy je třeba se rozhodnout na čí straně bude člověk stát.

© Vydavatelství Referendum s.r.o. 2014